

Juhani Päivänen

Ympäristöopas valtion vai peräti valtakunnan metsien vastuulliselle hoidolle?

Päivinen, J., Björkqvist, N., Karvonen, L., Kaukonen, M., Korhonen, K.-M., Kuokkanen, P., Lehtonen, H. & Tolonen, A. (toim.). 2011. Metsähallituksen metsätalouden ympäristöopas. Metsähallituksen metsätalouden julkaisu 67: 1–215.

Puun ei tarvitse tietää kasvupaikkansa maanomistajaa. Sille on tärkeintä, että kasvupaikka antaa sille resurssit varttua. Ei sellukattilan tai paperikoneen hoitajakaan tiedä, onko puuraaka-aine peräisin turve- vai kivennäismaalta.

Yhteiskunnan kannalta on tärkeintä, että laadukasta puuraaka-ainetta kasvatetaan riittävästi näköpiirissä olevia tarpeita varten. Yhteiskunnan on myös ohjailtava metsien muodostaman uudistuvan luonnonvaran kasvatusta ja käyttöä siten, että puunkasvatus- ja korjuu tapahtuu vastuullisesti.

Veden ja muiden aineiden kierron vaikutukset eivät rajoitu kasvupaikkaan, metsälöön eikä edes metsäalueeseen. Siten voisi olettaa, että ympäristötietoiseen metsänkasvatukseen kehitetyt menetelmät soveltuisivat käytettäväksi kaikkien maanomistajaryhmien metsissä. Vai onko niin, että organisaation itsensä (tässä tapauksessa Metsähallitus) kehittämä käsitteistö ja käyttämä kieli ei välttämättä sittenkään avaudu naapurille (yksityiselle metsänomistajalle tai häntä konsultoivalle metsäammattilaiselle)? Kysymys heräsi perehtyessäni yllä mainittuun Metsähallituksen julkaisemaan oppaaseen.

Oppaan rakenne

Kirjan sisällysluettelo antaa viitteitä hyvin tiukasta ja näennäisen johdonmukaisesta sisällön jäsentelystä. Onhan numeroituja alalukuja aina neljänteen tasoon saakka. Kuvat on sidottu jokaisen luvun ja alaluvun tasolla numeroilla ja juoksevalla aakkostuksella lei-

pätekstiin. Näin yhteys asiaan säilyy, vaikka kuviin ei aina tekstissä olisikaan viitattu.

Ohjeistukseksi tarkoitettu teksti on ladottu sinisellä. Musta teksti perustelee ja taustoittaa annettavia ohjeita.

Yleiset lähtökohdat ja Metsähallituksen järjestelmät

Johdantoluvussa (luku 1) käsitellään metsätalouden harjoittamisen yleisiä lähtökohtia: kestävyys-käsitesisältöä, monimuotoisuuden turvaamista, ekosysteemipalveluita ja varautumista ilmastonmuutokseen. Yleiskuvaukseen on upotettu Metsähallituksen omat lähtökohdat ”vihreine markkinoineen” (luvut 1.2.1–1.2.3), jotka olisivat paremmin sopineet Metsähallituksen luonnonvarojen suunnittelujärjestelmän yhteyteen (luku 2). Johdantoluku päättyy lihavoiutuun virkkeeseen ”*Ympäristöoppaan ohjeiden noudattaminen...*” (s. 24). Väittämästä on kuitenkin vaikea päätellä, onko sanoma tarkoitettu julistukseksi, lupaukseksi vai toivomusponneksi.

Metsähallitus on maamme suurimman metsäomaisuusyksikön haltijana paljon vartija. Ymmärryksen mukaan opas tarkastelee suosittelimiaan käytäntöjä sillä maaomaisuudella, jossa maan pääkäyttömuoto on metsätalous ja jossa toimintaa harjoitetaan metsälain säädöksiin. Metsäkeskus valvoo metsälain 6 §:n mukaisia hakkuita myös Metsähallituksen erityiskohteissa. Metsähallituksella on siten ”painoarvoa” pyrkiessään esimerkilliseen metsänhoitoon.

Monimuotoisuus

Julkaisun keskeisin ja sivumäärällisesti laajin osa on jaettu päälukuihin ’monimuotoisuus’ (luku 3) ja ’ekosysteemipalvelut’ (luku 4). Ensin mainitussa metsä on ’hyödynsaaja’ sekä säädös- tai suosituspohjaisesti. Metsien tarjoamissa ekosysteemipalveluissa, jotka ohjeilla halutaan turvata, hyödynsaajana on välillisesti ihminen kulttuuriarvoineen.

Käsittelyjen eriyttäminen eri lukuihin ei näytä olleen ongelmatonta, sillä siinä määrin useasti joudutaan ohjeistossa asioita tarkastelemaan yhtä aikaa sekä luonnon että ihmisen kannalta.

Metsähallituksen maanomistus on maassamme

jakaantunut yleensä pinta-alallisesti suuriin yksiköihin, joissa metsätaloutta voidaan suunnitelmallisesti harjoittaa siten, että saman maanomistajan päättäjävallassa on ekologisten yhteyksien muodostaminen ja ylläpitäminen. Kaavakuva olisi saattanut edistää termien ’käytävä’ ja ’askelkivi’ käsitesisällön hahmottamista. Onko ’yhteismetsä’ aina ’käytävä-metsä’ vai voiko yhteismetsä muodostua useasta ’askelkivistä’?

Metsänkasvatus

Ohjeiston moderni pääsanoma on, että metsät tuottavat ihmiskunnalle paljon muutakin kuin puuta teollisuuden ja energian raaka-aineksi. Tästä kaikesta hyvästä käytetään yhteisnimitystä ’ekosysteemipalvelut’ (luku 4). Useimmat metsien tuottamista ekosysteemipalveluista (puu, riista, kalat ja ravut, keräilytuotteet, vesi, maaperä, kulttuuri- ja sääätelypalvelut) ovat maanomistajasta riippumattomia, ja siten oppaan sanoman tulisi ainakin noin sadan sivun verran soveltua myös muiden maanomistajaryhmien metsien hoitoon.

Keskeisten käsitteiden yhdenmukainen käyttö on perusedellytys luetun ymmärtämiselle. Puunkasvatuksen ohjeiston kerrotaan nojaavan kasvupaikan suomiin resursseihin; tavoitteena on *kasvupaikka-perusteinen metsänkäsittely* (s. 83). Sanonta oikaisee ohi kasvupaikkatyyppin ja metsätyypin. Näin toki voidaan tehdä, mutta käsitteet metsä, metsäalue ja metsikkö olisi tullut pitää tarkemmin erillään. Vaikiintuneen käytännön mukaan metsikkö on maaperältään (kasvupaikkaluokka) ja puustoltaan yhtenäisen metsän osa, jota käsitellään yhtenä yksikkönä.

Metsänkasvatuksen periaatteiden kuvauksessa mennään suoraan hakkuutapoihin. Tarkoituksenmukaisempaa olisi ollut selvästi kertoa, että metsiä hoidetaan Suomessa yleensä suhteellisen tasaikäisinä ja -rakenteisina metsikköinä. Tähän kasvatusmalliin (joskus puhutaan jopa kasvatusfilosofiasta) kuuluu oleellisena osana harvennushakkuut ja päätehakuuta seuraava metsänuudistaminen – joko luontaisesti tai viljellen. Toinen kasvatusmalli perustuu peitteiseen metsätalouteen, jossa metsikön puusatoa korjataan poimintahakkuin ilman selvää uudistamisvaihtetta. Maisematason peitteisyys on taas jotain aivan muuta (ks. kuva 4.1).

Vasta lähtökohtaisesti toisistaan oleellisesti poikkeavien mallien esittelyn jälkeen olisi ollut tarkoituksenmukaista kertoa, millaisin hakkuin metsikköä kummassakin vaihtoehdossa suositellaan käsiteltävän. Tällöin olisivat myös kasvatus- ja uudistushakkuut pysyneet käsitteellisesti erillään.

Opas laajentaa peitteisen metsähoidon käsittämään poimintahakkuihin perustuvan kasvatusketjun lisäksi myös pienaukkohakkuina tapahtuvan metsänuudistamisen (s. 83 ja 90) – ja seurailee siten Valkosen ym. (2010) esittämää sekasysteemiä. Käsitteellisesti poimintahakkuu on kuitenkin aina metsikön kasvatus ja pienaukkohakkuussa puuston taas toivotaan uudistuvan avohakkuualalle (Päivänen 2010). Pienaukko muodostaa (pienen) metsikkövieron, jossa hakkuukypsiä metsikköä pyritään uudistamaan luontaisesti joko vaihtuvaan taimiainekseen tai hakkuun jälkeen syntyneisiin taimiin tukeutuen (Hökkä ym. 2011). Nykyisin voimassa oleva metsälaki ymmärtää poimintahakkuun kasvatushakkuuksi – kunhan vain riittävä puustopääoma säilytetään – ja pienaukkohakkuussa noudatetaan uudistamista koskevia säädöksiä. Oppaassa pienaukkohakkuuta käsitellään ikään kuin päätarkoitus ei olisikaan metsänuudistaminen vaan maisematason metsänpeitteisyyden ylläpito (s. 90).

Epäselväksi jää millainen uudistushakkuu on 'säätöpuuhakkuu' (s. 85). Siemen- ja suojuspuuhakkuu -termeillä on jonkinasteinen yhteys muodostettavaan uuteen puusukupolveen toisin kuin säätöpuuhakkuulla.

Eri-ikäisrakenteisen metsikön kasvatuksen todetaan – aivan oikein – soveltuvan korpiin ja soistuneille kankaille (s. 89). Ruotsalaiset tutkijat ovatkin todenneet, että heillä kasvatusmalli soveltuu kasvu- ja kasvatettavan puulajin (lähinnä kuusi) huomioonottaen vain noin 5 %:lle metsämaan alasta (Lundqvist ym. 2009). Eri-rakenteistavan hakkuutavan todellista tarpeellisuutta ja menetelmän onnistumisen edellytyksiä tulisi tutkia ennen niiden laajaa käyttöönottoa.

Metsätuhot ja riista

Metsätuhojen ehkäisyä ja riistaeläimien elinympäristölleen asettamia vaatimuksia koskevat osiot ovat opaskirjan parasta antia.

Vesi

Metsät peittävät suuren osan maa-alastamme, mikä korostaa niiden merkitystä hydrologisessa kierrossa (Koivusalo ja Laurén 2011). Siten on ymmärrettävää, että oppaan vesiosio on laaja ja perusteellinen (s. 127–150).

Metsätaloutta harjoitettaessa eroosion ehkäisyyn on kiinnitettävä huomiota. Eroosioalttiut on selitetty uoman kyvyksi vastustaa eroosiota eli annettu sille vahingossa käänteinen käsiteseisältö (s. 131). Oikein ymmärrettyä eroosioalttiut tarkoittanee lähes samaa kuin tekstissä esiintyvät termit 'eroosioriski' ja 'eroosioherkkyys'. Lapsukseksi on katsottava, että virtaama (l/s) on selitetty samaa tarkoittavaksi kuin valuma (l/s/ha) (s. 136).

Käytetty terminologia on sekavaa kuvattaessa ravinteiden liikkumista veden mukana (s. 134). Mitä ilmeisimmin samaa tarkoittavassa merkityksessä on käytetty turhan montaa termiä: huuhtoutuma/huuhtouma, päästö, kuorma, purkautuma ja kulkeutuma. Kaunokirjallisuudessa kaihdetaan tautologiaa, mutta asiatekstin ymmärtämistä ei saisi vaikeuttaa synonyymejä käyttämällä! Sitä paitsi ravinteiden tai kiintoaineen kulkeutuminen aiheuttaa kuorman vasta toimenpidealueen alapuoliselle vesistölle.

Modernia vesiensuojeluteknologiaa edustaa ylivirtaamaa säännöstelevä putkipato (kuva 4.5.6.5.b), jonka tietolähteeksi on merkitty Keski-Suomen metsäkeskus. Lähdeä ei löydy viiteluettelosta, mutta metsätalouden vesiensuojeluasioita seuraavat tunnistavat alkuperäiseksi lähteeksi Hannu Marttilan (2010) väitöskirjan.

Kimuraista suomea

Jotkut käytetyistä termeistä ovat huonosti muotoiltuja. Sanoja 'päämaankäyttö' ja 'päämaankäyttömuoto' (s. 29) joutuu lukemaan useampaan kertaan, jotta ymmärtää tarkoitettavan (yksinkertaisesti) maankäytön päämuotoa. Termi 'pintavesianalyysi' (s. 37) saattaa harhauttaa ajatuksen vesikemiaan, kun kuitenkin mitä ilmeisimmin tarkoitetaan pintavesien kulkeutumisen mallintamista.

Suomen kielessä sanajärjestys lauserakenteessa on suhteellisen vapaa. Holtittomuus voi kuitenkin johtaa väärinymmärrykseen. Mitä yritetään sanoa

virkkeessä: ”*Luonnontilaisten ja luonnontilaisen kaltaisten sulkeutuneiden pienvesibiotooppien suojavyhykkeet...*” (s. 67). Ovatko pienvesibiotyypit kasvamassa umpeen ja muuttumassa maaekosysteemeiksi, vai tarkoitetaanko sittenkin sitä, että niiden välittömän ympäristön muodostama puusto tai pensaskasvillisuus on sulkeutunutta.

Asiantuntemuksen runsautta yksiselitteisyyden kustannuksella?

Kirjan artikkeleilla on yli kolmekymmentä oman alansa asiantuntijaa ja toimittajiaakin on peräti kahdeksan. Tämä takaa asioiden monipuolisen ja osaa-miseen sidotun asiantuntemuksen. Toisaalta lukija ei voi olla kiusaantunut käytetyn terminologian hajanaisuudesta. Yksi tai korkeintaan kolme vastuullista toimittajaa, joista joku olisi vielä mielellään saanut olla asiasuomen vakava harrastaja, olisivat näistä aineksista tehneet lukijaystävällisen tietopakettin. Nyt lukijan on vaikea tietää johtuvatko kömpelyydet Metsähallituksen sisäisten ”ohjesääntöjen” kirjavuudesta, vai yksinkertaisesti liian hätäisesti koostetusta tietopaketista.

Julkaisun kuvailulehdellä ja Metsähallituksen uuden ympäristöpäällikön, Antti Otsamon (2011), äskettäisessä lehtiartikkelissa, annetaan ymmärtää, että opas tavoittelee Metsähallituksen omaa organisaatiota laajempaa hyväksyntää ja soveltamisaluetta. Toiveen toteutuminen edellyttää lukijalta perustietoja ja kykyä hahmottaa käsitesisällöt käytettyjen termien takaa.

Kirjallisuutta

- Hökkä, H., Repola, J., Moilanen, M. & Saarinen, M. 2011. Seedling survival and establishment in small canopy openings in drained spruce mires in Northern Finland. *Silva Fennica* 45(4): 633–645.
- Koivusalo, H. & Laurén, A. 2011. Metsät osana veden kiertoa. *Metsätieteen aikakauskirja* 4/2011: 273–275.
- Lundqvist, L., Cedergren, J. & Eliasson, L. 2009. Bländningsbruk. Skogsskötselserien 11: 1–55. Skogsstyrelsens förlag. www.skogsstyrelsen.se/Skogsskotselserien.
- Marttila, H. 2010. Managing erosion, sediment transport and water quality in drained peatland catchments. *Acta Universitatis Ouluensis C Technica* 375: 1–93.
- Otsamo, A. 2011. Ekosysteemipalvelut ohjaavat valtion metsien ympäristönhoitoa. *Metsänhoitaja* 4/2011: 32–33.
- Päivänen, J. 2010. Peitteistä metsänkasvatusta ja pienaukkohakkuita. *Metsätieteen aikakauskirja* 3/2010: 325–327.
- Valkonen, S., Sirén, M. & Piri, T. 2010. Poiminta- ja pienaukkohakkuut – vaihtoehtoja avohakkuille. *Metsäkustannus Oy*. ISBN 978-952-5694-54-3. 125 s.

■ Prof. emer. Juhani Päivänen
Sähköposti: juhani.paivanen@helsinki.fi